

INVESTITSİYALARNI JALB QILISH AFZALLIKLARI VA KAMCHILIKLARI

O'qituvchi: Khojiyev Jakhongir Dushabayevich

*Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti, "Moliya va moliyaviy texnologiyalar"
kafedrasi dotsenti.*

*Talaba: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
"Moliya" fakulteti MMT-90I guruh 4-bosqich talabasi
Tursinaliyev Faxriyor*

Annotatsiya: Ushbu tezisda tashqi investitsiyalarni jalb qilish, uning afzalliklari va kamchiliklari, jalb qilishda mamlakatning iqtisodiy siyosati, ijtimoiy sharoitlari va xalqaro aloqalariga bog'liklari haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Investitsiya, investio, kapital, innovatsiya, nomoddiy boylik, pul, qimmatli qog'oz, aksiya, obligatsiya, sertifikat, veksel, investor

Eng avvalo gapimizni investitsiya haqida malumotlar bilan boshlasak. Investitsiya (lotincha: investio — „o‘rash“) iqtisodiyotni rivojlantirish maqsadida o‘z mamlakatida yoki chet ellarda turli tarmoqlarga, ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga, innovatsiya, tadbirkorlik loyihalariga uzoq muddatli kapital kiritish. Investitsiya qilishdan asosiy maqsad kapital qiymatini saqlab qolish yoki bo‘lmasa kapital qiymatini vaqtda o‘stirib borishdir. Iqtisodiy mazmuni jihatdan investitsiya turli faoliyatlarga safarbar etilgan moddiy, nomoddiy boyliklar va ularga bo‘lgan huquqlarni aks ettiradi. Investitsiya sifatida pul, qimmatli qog‘ozlar (aksiya, obligatsiya, sertifikat, veksel), yer, bino, inshoot kabi boyliklar, [intellektual mulk](#) bo‘lgan ilmiy kashfiyotlar, ixtirolar va b. ishlatiladi.

Investitsiya loyihalariga mablag‘ qo‘yuvchilar — investorlar davlat, kompaniya, korxonalar, chet ellik fuqarolar, aholi va boshqalar bo‘lishi mumkin. Investitsiya turlariga keladigan bo‘lsak ular davlat investitsiyasi — [davlat](#) byudjeti va moliya manbalari

hisobidan kiritiladi; chet el investitsiyasi — [xorijiy davlatlar](#), banklar, kompaniyalar, tadbirkorlar tomonidan kiritiladi; xususiy investitsiya — xususiy, korporativ xo‘jalik va tashkilotlar, fuqarolar mablag‘lari, shu jumladan, shaxsiy va jalb qilingan mablag‘lar hisobidan qo‘yiladi. Investitsion hamkorlik umumjahon va milliy muammolarni hal qilishga xizmat qiladi. Mamlakatga sarmoya jalb etish iqtisodiy o‘shishni jadallashtirish, yangi ish o‘rinlari yaratish, aholi turmush darajasini yuksaltirish va iqtisodiyotning turli tarmoqlarini modernizatsiya qilishning qudratli vositasidir. Keling, ushbu jarayonning asosiy afzalliklarini ko'rib chiqaylik:

Iqtisodiy o'sishni tezlashtirish: investitsiyalar ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi korxonalar yaratish va mavjudlarini modernizatsiya qilish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan qo'shimcha resurslarni beradi.

Yangi ish o'rinlarini yaratish: Yangi korxonalarining paydo bo'lishi va mavjudlarini kengaytirish ishchi kuchini jalb qilishni talab qiladi, bu esa ishsizlik darajasini pasaytiradi.

Hosildorlikni oshirish: zamonaviy asbob-uskunalar va texnologiyalarga investitsiyalar mehnat unumdorligini oshirish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish imkonini beradi.

Iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish: Iqtisodiyotning turli tarmoqlariga investitsiyalarni jalb qilish uni diversifikatsiya qilishga yordam beradi va bir yoki ikkita asosiy daromad manbalariga qaramlikni kamaytiradi.

Turmush darajasini oshirish: Iqtisodiy o'sish, ish o'rinlari yaratilishi va daromadlarning oshishi turmush darajasining yaxshilanishiga olib keladi.

Yangi texnologiyalar oqimi: investorlar ko'pincha o'zlari bilan mahalliy sanoat uchun moslasha oladigan yangi texnologiyalarni olib kelishadi.

Moliya tizimini mustahkamlash: Investitsiyalar moliyaviy resurslar hajmini oshirish orqali mamlakat moliya tizimini mustahkamlashga yordam beradi.

Ijtimoiy imtiyozlar:

Ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish: investitsiyalarning bir qismi ta'lim, sog'liqni saqlash va transport kabi ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishga yo'naltirilishi mumkin.

Ta'lim darajasini oshirish: Ta'limga investitsiyalar ishchi kuchining malakasini oshirishga va uning yangi texnologiyalarga moslashishiga yordam beradi.

Ijtimoiy barqarorlik: Iqtisodiy o'sish va yangi ish o'rinlarining yaratilishi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi va ijtimoiy keskinlikni pasaytiradi.

Siyosiy afzalliklar:

Xalqaro aloqalarni mustahkamlash: Xorijiy sarmoyalarni jalb qilish xalqaro aloqalarni mustahkamlaydi va mamlakatning jahon miqyosidagi nufuzini oshiradi.

Siyosiy barqarorlikni mustahkamlash: Muvaffaqiyatli iqtisodiy islohotlar va sarmoyalarni jalb qilish siyosiy barqarorlikni oshirishga yordam beradi.

Hamma narsani ijobiy tarafi bo'lganidek qisman bo'lsa ham salbiy taraflari mavjud. Mamlakat iqtisodiyoti chet el investitsiyalariga haddan tashqari qaram bo'lib qolishi mumkin, bu esa uni moliyaviy inqirozlar yoki savdo urushlari kabi tashqi ta'sirlarga nisbatan zaif holga keltirishi mumkin.

Mahalliy biznes bilan raqobat: xorijiy investitsiyalar oqimi mahalliy korxonalar uchun raqobatni kuchaytirishi mumkin, bu esa ularning yopilishiga yoki rentabelligini pasayishiga olib kelishi mumkin.

Texnologiyalar transferi: Xorijiy investorlar o'z texnologiyalarini mahalliy kompaniyalarga o'tkaza olmaydilar, bu esa ularning rivojlanishi va xalqaro bozorda raqobatbardoshligini cheklashi mumkin.

Kapitalning parvozi: Xorijiy investorlar o'z daromadlarini o'z mamlakatlariga qaytarishlari mumkin, bu esa mamlakatdan kapitalning ketishiga olib kelishi mumkin. Investitsiyalar bilan bog'liq jadal iqtisodiy o'sish ijtimoiy tengsizlikning kuchayishiga olib kelishi mumkin, chunki aholining ayrim guruhlar boshqalardan ko'ra ko'proq foyda olishlari mumkin. et ellik investorlar o'zlarining madaniy qadriyatlarini va urf-odatlarini joriy etishlari mumkin, bu esa mahalliy aholi bilan madaniy nizolarga olib kelishi

mumkin. Ba'zi hollarda xorijiy investorlar past ish haqi va yomon mehnat sharoitlarini taklif qilish orqali mahalliy ishchi kuchidan foydalanishlari mumkin. Chet ellik investorlar mamlakat iqtisodiyotiga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin, bu esa uning suvereniteti va siyosiy mustaqilligini cheklashi mumkin. Agar davlat amaldorlari chet ellik investorlardan pora yoki boshqa noqonuniy foyda olsalar, sarmoya kiritish korrupsiyani rag'batlantirishi mumkin.

Atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalarini buzish: xorijiy investorlar atrof-muhitni muhofaza qilish qoidalari va standartlariga rioya qilmasliklari mumkin, bu esa atrof-muhitning ifloslanishiga va tabiiy resurslarning kamayishiga olib kelishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasida bozor iqtisodiyotiga o'tish davrida respublika iqtisodiyotida tuzilmaviy o'zgarishlarni amalga oshirishda investitsiyadan samarali foydalanilmoqda. O'zRda 1996-yildan boshlab respublika hukumati har yili davlat byudjeti va byudjetdan tashqari fondlar mablag'lari hisobidan kapital qo'yilmalar limitlari, chet el investitsiyalari va hukumat kafolati bilan olingan kreditlar hisobiga aniq qurilishlar dasturi, shuningdek, bevosita chet el investitsiya va kreditlari hisobiga qurilishlar dasturidan iborat bo'lgan Davlat investitsiya dasturini qabul qiladi. Respublika iqtisodiyotiga investitsiya kiritishda davlat byudjeti mablag'lari, chet el investitsiyalari, korxonalarining o'z mablag'lari va aholi jamg'armalari qatnashmoqda. Respublikada aholining qimmatli qog'ozlarga jamoaviy investitsiyani amalga oshiradigan xususiylashtirish investitsiya fondlari (XIF) va kompaniyalari tarmog'i rivoj topdi. 2000-yilda moliyalashtirishning jami manbalari hisobidan mamlakat iqtisodiyotiga salkam 700 milliard so'm, shu jumladan, 810 million [AQSH](#) dollari investitsiyalandi. Uning 30,3 % ni respublika byudjeti, 39,1 % ni korxonalar va aholi mablag'lari, 7,5 % ni banklar kreditlari va b. qarz mablag'lar, 21,7 % ini chet el investitsiyalari va kreditlari, 1,4 % ni byudjetdan tashqari jamg'armalar mablag'lari tashkil qiladi. Respublikada investitsiya faoliyatining huquqiy bazasini yaratishda „Chet el investitsiyalari va chet ellik investorlar faoliyatining kafolatlari to'g'risida“ (1995-yil 5-may), „Investitsiya faoliyati to'g'risida“ (1998-yil 12-dekabr), „Chet ellik investorlar huquqlarining kafolatlari va ularni himoya

qilish choralari to'g'risida“ (1998-yil 30-aprel), „Chet el investitsiyalari to'g'risida“ (1998-yil 30-aprel), „Lizing to'g'risida“ (1999-yil 14-aprel), „Qimmatli qog'ozlar bozorida investorlarning huquqlarini himoya qilish to'g'risida“ (2001-yil 30-avgust) qonunlarining qabul qilinishi muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Hozirgi paytda yurtimizda ham investitsion jozibadorlik ancha oshmoqda, investorlarga keng imkoniyatlar yaratilmoqda so'ngi 5 yilda kirib kelayotgan investitsiyalar hajmi 1.5 barobarga ko'paydi. Prognozlashtirish va makroiqtisodiy tadqiqotlar instituti (PMTI) ekspertlari 2017—2022-yillarda to'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishni rag'batlantirish bo'yicha O'zbekistonda amalga oshirilgan ishlar va ularning natijadorligini [tahlil qildi](#).

So'nggi yillarda mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligini oshirish va iqtisodiyotga yanada ko'proq xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida bir qancha ishlar amalga oshirildi. Xususan, qonunchilikda investorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish maqsadida yangi "Soliq kodeksi", "Investitsiya va investitsion faoliyat to'g'risida"gi qonun, "Mediatsiya to'g'risida"gi qonun qabul qilindi. Investorlar uchun yanada quliy sharoit yaratish uchun Xalqaro Toshkent arbitraj markazi tashkil etildi

¹ <https://gov.uz/oz/miit>

hamda “investitsiya krediti”, “investitsiya subsidiyasi” va “investitsion viza” kabi yangi mexanizmlar joriy qilindi. Mamlakatda faoliyat yuritayotgan erkin iqtisodiy zonalar soni 2017-yil boshida 3 tani tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yilga kelib, 22 taga yetdi. Ulardan 12 tasi sanoat, 6 tasi farmatsevtika, 2 tasi turizm, 2 tasi qishloq xo‘jaligiga ixtisoslashgan. Qonunchilikdagi o‘zgarishlar va yaratilgan imkoniyatlar mamlakatdagi investitsiya muhitiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Masalan, O‘zbekiston 2019-yilda ilk bora Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (IHTT) ning “To‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni tartibga solish cheklovlari indeksi”ga kiritildi va ushbu indeksga ko‘ra, 2020-yilda jahonda 43-o‘rinni, Osiyo mintaqasida 7-o‘rinni qayd etdi. 2017—2022-yillarda O‘zbekiston xalqaro Iqtisodiy erkinlik indeksi umumiy reytingida o‘z o‘rnini 31 pog‘onaga yaxshilab, 148-o‘rindan 117-o‘ringa ko‘tarildi. Mamlakatga kiritilayotgan to‘g‘ridan to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmi 2017-yilda 2,2 milliard dollarni tashkil etgan bo‘lsa, 2022-yil yakunida ushbu ko‘rsatkich 1,5 barobar ortib, 3,3 milliard dollarga yetdi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. <https://gov.uz/oz/miit>
2. **Investitsiya va investitsion faoliyat to‘g‘risidagi qonun**
3. **Chet el investitsiyalari to‘g‘risidagi qonun**
4. <https://nsp.gov.uz/organizations/watch?id=6087>